

II. A TUDOMÁNYOS ÍRÁSMŰ SZERKEZETE ÉS SZERKESZTÉSE

1. A formai szerkezet

A tudományos *folyóiratok* kéziratait a szerkesztőségi előírások pontos betartásával kell elkészíteni, hiszen ez elfogadásuk egyik feltétele. Az előírások a terjedelemre, összefoglalóra, a tagolásra és a részek címeinek rangjára, jelölésére (számozására), az irodalmi hivatkozások formájára vonatkoznak elsősorban.

A korszerű disszertáció vagy kézirat szövegszerkesztővel készül, amit értekezések esetében kinyomtatott, bekötött formában, több példányban; kéziratok esetében kinyomtatva (háziilag „kinyomtatva”) és floppy-lemezen kel benyújtani.

Az írásmű (kézirat) elkészítése előtt kérdezzük meg az illetékes átvevőt: milyen betűtípus, mekkora méretével (pl.: New Times Roman CE, 12) készítsük el, milyen legyen a címek rangja és írásmódja, hogyan írjuk a bibliográfiát, az ábraszövegeket és a táblázat magyarázatokat, hova helyezzük a táblázatokat, hogyan jelöljük az ábrák és táblázatok helyét, milyen jellegűt (vonalast, fényképet stb.) és milyen formában: papíron vagy lemezen stb.

A lapalji vagy fejezetvégi jegyzeteket *sorszám* jelölje, amit a *központozás* (a pont, illetve vessző) *után* áll, felső index formában. További tanácsok: az idézőjelet be kell zárni, túl sok arab számot ne használjunk a szövegben, egytől tízig betűkkel írjuk ki a számokat (ha mennyiségeket fejeznek ki).

A részek, *fejezetek hossza*, arányai inkább formai, mint tartalmi jellemzők, azért itt említjük ezt a problémát.

Milyen hosszú legyen egy szakasz vagy alfejezet? A szakirodalom szerint 8 gépelt oldal terjedelem a maximum. Tehát azt mondhatnánk, hogy 3-8 gépelt oldal, mondjuk 5.000 - 15.000 betűhely legyen az ilyen szakaszok hossza.

Tapasztalataink szerint rendkívül hátrányos egy disszertációban, amikor a decimális logika pontos betartása miatt, egyes fejezetek többszörösen hosszabbak, mint a rövidebbek. Az elegáns, ha legfeljebb 3-szoros az eltérés a legrövidebb és a leghosszabb fejezet terjedelme között.

Az írásmű részeinek jelölése:

- *Számozással*→ római számokkal jelöli a legtágabb szövegegységeket, arab számmal akkor, ha nincs alfejezetekre bontás. Használja a római és arab számok kombinációját is, ami helyett azonban újabban inkább a decimális számozás használatos.
- *Ábécés jelöléssel*→ kisbetűivel a felsorolásokat, a nagybetűkkel pedig a szöveg kisebb egységeit jelölik. Ezek a jelölések azért érdekesek, mert arra valók, hogy utalni lehessen rájuk.

2. A tartalmi szerkezet

A tudományos műnek jól felismerhető szerkezete legyen. Ez lehet az általános szerkezeti vázlat: a probléma definiálása, a célok kitűzése, a megoldás módszerének leírása, az adatok, bizonyítékok gyűjtése, bemutatása, a probléma megválaszolása, és a válasz korlátainak leírása. Ez végeredményében majdnem a tudományos mű makróstruktúrája. Persze a nagyobb művek – így a disszertációk is – több összefüggő problémával is foglalkozhatnak. Szakmák, témák szerint is változhat ez.

Vannak elvek, amiket a *tárgyalás sorrendjénél* is érdemes figyelembe venni. Az *időrend* magától értetődő igény. Van, amikor a térbeli elrendezkedéshez kell igazodnunk. A bonyolultság rendje alatt azt értik, hogy egyszerű, ismerős megállapításokkal kezdjük és haladunk a *bonyolultabbak* felé. A *fontossági* sorrend azt jelenti, hogy a fontosabbakat előbb írjuk meg és ennek alapján ez a „lejtéses” sorrend, míg a fordítottja a „fokozatos” volna. Lehet még értéksorrend a pénzérték szerint, és természetesen vannak erkölcsi értéksorrendek is.

Végül a tudományos munka szerveződhet ok-okozati kapcsolatok, kontrasztív (szembeállító) összehasonlítás, illetve a dedukció vagy indukció mentén is. A deduktív kifejtés (általánostól a konkrétig) már eleve ad egy sorrendi igényt. Az induktív esetben, amikor tényekből, egyedi esetekből vonjuk le a következtetést (konkrétól az általánosig), akkor nyilván a sorrend fordított.

A *tartalmi vázlat* indulásakor „munkahipotézis”, ami megadja az egész kutatás keretét. Vannak munkatervek, amelyek rendkívül világosnak tűnnek mindaddig, amíg kitalálják őket, amikor azonban elkezdjük kidolgozni, szétmállik a kezünkben. A szakdolgozat olyan, mint egy sakkjátszma, mely sok-sok lépésből áll, de már az elején tudni kell azokat a lépéseket, amelyek szükségesek, hogy az ellenfélnek sakkot adjunk. Aki nem tudja hova készül, az nem tudja, merre menjen.

A tervezett tartalomjegyzék lehet csak durva munkavázlat, de adhatja a fejezetek címét, decimál számozásukat, vagyis a kész mű vázlatát. A továbbiakban annak részeihez adunk szempontokat.

A *bevezetés* azért fontos, mert értekezésekben, ebben pontosan körvonalazhatjuk a munkánk célját. (Ezért nem mindig viseli ezt a címet, lehet koncepció néven a téma jóváhagyását megalapozó irat is.) Az ilyen bevezetés előzetes tervezet is, ami lehetővé teszi, hogy a gondolataink egy vezérfonal mentén rögzítődjének. Ilyen minden írásmű készítésekor szükséges. A bevezetés adjon választ arra, miért kezdek egyáltalán ebbe a vizsgálatba, és – *tudományos dolgozatokban* – csak röviden hivatkozzék irodalmi előzményekre. Inkább azt kell kimutatni, hogy a hivatkozott irodalom nem adott választ arra a kérdésre, amire mi keressük a megoldást.

A bevezetés olyan, mint a táj panorámájának bemutatása. Rendkívül fontos, hogy már ebben is észrevehetően megkülönböztessünk a saját munkánkat, véleményünket a másoktól átvettől. Az idézés és hivatkozás pontossága rendkívül fontos. Nincs olyan része a *disszertációnak*, ami több irodalomkutatást hasznosítana, mint a bevezetés. Már önmagában a kísérlet problematikájának a felvetéséhez is szükséges ez.

A dolgozat szerkezetéről szólva megkülönböztetjük a kutatás célját és a hipotéziseket is tartalmazó hosszabb bevezetést, ami az érdeklődés felkeltését szolgálja, az előszótól, ami inkább a műről és kutatásról szóló személyes közlemény, esetleg köszönetnyilvánításokat is tartalmaz.

Persze előzetes tartalomjegyzék és bevezetés nélkül nehéz nekilátni a dolgozatnak. Az is igaz viszont, hogy a dolgozat kialakulása közben a bevezetést és tartalomjegyzéket állandóan át kell írni. A bevezetés határozza meg az írásmű „középpontját és perifériáit”. Lényeges, hogy a vázlatos előzetes cím, a fiktív bevezetés és a feltételezett tartalomjegyzék nélkül ne kezdjük bele a munkába.

A feltételezett tartalomjegyzék szerkesztésekor – ami a már említett tárgyalási sorrenddel összefügg – a témától függően járunk el, pl. egy *történelmi* szakdolgozat esetében kronologikus tervet készítünk.

Ugyanakkor a *kísérleti* jellegű kutatáshoz induktív terv készül: az elmélet (hipotézis) bizonyításának néhány próbájával. Egy logikai-matematikai szakdolgozathoz viszont deduktív terv szükséges, tehát először az elmélet felvetése, majd a lehetséges alkalmazások konkrét esetekben.

Bár a *tartalomjegyzék* már a fejezeteket is megadja, ezek azonban változhatnak, és pedig: osztódhatnak-egyesülhetnek, ill. dagadhatnak-szűkülhetnek.

Sokkal többet kell olvasni annál, mint amennyi feltétlenül szükséges. Vannak, akik egy vagy két külföldi forrás alapján, leutánozva azt, írnak tudományos tanulmányokat. Minél alaposabban felderítettük a szakmai (szakirodalmi) környezetet, annál biztosabban mozgunk benne, és felfogásunk szerint annál jobban tudjuk bizonyítani azt, hogy mi újat tettünk hozzá. ***Mert a saját eredmények és a saját vélemény a legfontosabb.*** Einstein doktori értekezésében egyetlenegy forrásmunkára sem hivatkozott, csak saját elgondolásaira. Igaz, hogy csak 16 oldalt tett ki az egész, de világraszóló felfedezést tartalmazott (a molekulák méretének meghatározását).

A szakirodalom azt tanácsolja, hogy már a kísérleti munka alatt értékeljük a külföldi publikációk eredményeit. Véleményünk szerint ez elkésett: már a költséges kísérlet megtervezése előtt szükséges ezt elvégezni. Az természetes, hogy amikor mi az első eredményekre jutunk, akkor ütközhetünk a külföldi eredményekkel, vagy mások adataival és kvázi már a megvitatást készítjük elő. Jobb előbb mindent végiggondolni, mint később megbánni.

Az ***eredményekről*** szóló fejezettel kezdődik tulajdonképpen a teljes önálló közlemény. Míg a bevezetés gondolkozó munka eredménye, addig ez esetben már tényeket, tapasztalatokat kell közzétenni. Természetesen ez a témától függően igencsak eltérő. Vannak kísérleti tudományok és vannak inkább megfontolásokon, elemzéseken alapuló tudományos kutatások. A kérdőíves megkérdezések már kísérleti eredményeknek számítanak, mégsem azonos értékűek az egzaktan mérhető valósággal. Van úgy, hogy egy hipotézist állítunk fel, és a hipotézisünk bizonyítását mások közzétett kísérleti adatai alapján, szekunder módon végezzük. Ezeknek azonban kétségtelenül egy eredeti primer adatfelvételen kell alapulniuk.

Az eredmények keretében kell leírni a kísérleti elrendezéseket, az alkalmazott matematikai és kísérlet-módszertani elveket. Az összetartozó, összehasonlító adatokat célszerű *táblázatos* formában közölni. Amennyiben az adathalmaz igen nagy, úgy célszerű azt *függelékbe* helyezni és csak rövidített, kivonatos táblázatokat tenni a disszertáció szöveges részébe. A függvényszerű összefüggések kifejezésére diagrammokat célszerű használni, ezek bizonyos fókig a táblázatokat is helyettesítik.

A kísérletekben alapuló disszertációk követik a természettudományok egész világon elterjedt módszerét, hogy a bevezetés után az „anyag és módszer” tárgyalják, majd az eredményeket stb. A kísérleti anyag és a módszerek leírását, nem szabad túl hosszúra nyújtani. A legfontosabb és a leghosszabb legyen az eredmények közlése, ami alatt ebben az esetben a számszerű eredmények értendők, mert tulajdonképpen a diszkusszió, az eredmények megbeszélése már egy következő rész. Itt sor kerülhet az eredmények használatának a leírására is, tudományos cikkek esetében.

Egy nagyobb terjedelmű és szélesebb tárgykört fölölő disszertációban azonban az anyag és módszer fejezet és az előbb tudományos dolgozatokra (cikkekre) leírtak használata nem célszerű, hiszen több helyen következhetnek benne adatok, elemzések egymástól függetlenül, párhuzamosan is.

Az adatok közlése mindig tagolást kíván, még az esetben is, ha egy helyen vannak elhelyezve az írásműben. Amennyiben az adatfelvétel és kísérleti terv logikus volt, az eredmények közlése nem okoz problémát. Különösen könnyíti a helyzetet, ha köztes jelentéseket (előzetes közléseket) adunk ki: akkor tulajdonképpen ezekből összeállítható ez a fejezet.

A külföldön alkalmazott gyakorlat szerint az ún. kísérleti rész önálló fejezetet képez az értekezésben. Ez azonban nem feltétlenül követelhető meg, ha nagyon sok részletes adatot tartalmaz. Az eredmények lényege kerüljön szövegbe, kisebb jól áttekinthető *elemző-bemutató táblázatok* formájában, a teljes adattárt pedig külön helyezzük el a függelékben, részletező, adatkódoló táblázatok formájában. Azonban le kell írni a kísérletek pontos elvégzési módját úgy, hogy azokat más is megismételhesse.

A *függelék* – disszertációk esetében – tehermentesíti a szöveget, az oda csoportosított táblázatokkal. Könyvekben és folyóiratokban ez nem előnyös megoldás. Hogy ezen kívül mi kerül még a függelékbe? Sok esetben vannak olyan fejezetek, kieső részek, amik rontják az összhatást, vagy csak terjedelmükkel torzítják el a mű arányait. Ezen kívül a mértékegységek áttekintése, számítási segédletek, tájékoztató adatok stb. illenek a függelékbe. De ide kerülhetnek a magyarázatok, megjegyzések, pl. olyanok, amelyek lábjegyzet formájában túl terjedelmesek lettek volna. (Egyes szakterületeken szokásos a tanulmány végére helyezni a szövegben számmal jelzett magyarázó jegyzeteket.)

3. A diszkusszió és a következtetés

3.1 A megvitatás: a tudományos írásművek lényege

A diszkusszió vagy megvitatás minden értekezés szíve. A célja az, hogy a kapott eredményeket elemezzük és az ismert adatokkal, eredményekkel összehasonlítsuk. Más oldalról a már közzétettek és a saját tapasztalatok összevegyítésével alakíthatunk ki egy új képet. Úgy kell ezt elképzelni, mint egy mozaikot, melyben a saját megállapítások, mint azonos színű kövecskék szerepelnek, a sok idegen szerző más színű kövei közt.

Felfogásunk szerint ez a munka – amennyiben nem lehetséges vagy szükséges saját kísérleti adatokat felhasználnunk – úgy is elvégezhető, hogy csak idegen forrásokból vesszük az adatokat és a sajátunk az ezekhez fűzött kommentár, összefűzés, magyarázat stb. Amennyiben mások állásfoglalását, adatait használjuk fel, úgy szabadosan meg kell nevezni a forrás-munkákat. Az irodalmi hivatkozás rendkívül pontos megadása – véleményünk szerint – három szempontból fontos: a plágium kizárása, az önállóság bizonyítására, az ismertség és saját idézettség lehetőségének a növelésére.

A megvitatásban egyaránt fel kell tüntetni az elért eredményeket és az el nem érteket, még a tévedéseket is. Az ismeretek nyerése – sok esetben – nem tervezhető előre. Minden kísérlet a bizonytalanba tett utazás, kerülőutakkal, zsákutcákkal, akadályokkal.

A diszkusszió megírása során eltérhetünk már a kísérletek kronológiai sorrendjétől. Az értekezés kevésbé beszámoló jelents, inkább új felismerések megállapítása és ezek tételekbe, megállapításokba foglalása. Kétségtelen, hogy minden disszertáció „vizsgadolgozat”, a fő célja az, a szerző bizonyítsa alkalmasságát magasabb szintű, önálló tudományos munkára.

Általában az értekezések végén azzal is illik foglalkozni, hogy „hogyan tovább”. Ez megengedhető és sok esetben az újabb gondolatoknak a prioritását lefoglalja magának ezzel a disszertáns. Amennyiben ezek a spekulációk nem irreálisan nővik túl a már elért eredményeket, úgy az ilyen kilátások, további tervek felvetése üdvözölhető. Tapasztalt kutatók számára javasolják a kísérleti munkájuk továbbfolytatása irányának bemutatását, hiszen ez mindig szokás volt, amivel a szerző az el nem végzett, tervbe vett munkákra jogot, igényt formál.

3.2 Következtetések, az eredmények összefoglalása

Az irodalmi és adatdokumentáció rendezte az információkat, elemezte és kombinálta azokat, de az eredményt még nem szűrte le. Végző fokon a kutatás eredménye a folyamat végén alakul ki, és szükséges, hogy mind létrehozása, mind eredményének kialakulása nyomon követhető és világosan, tagoltan megfogalmazásra kerüljön.

A munkafolyamat 4 emeletes (4 lépésben történik):

- megvitatás (diskusszió);
- következtetés (konklúzió);
- összefoglalás (Summary, Abstract);
- új eredmények (tételek, „Tézisek”).

E négy tételben kétségtelenül egymásra és egymásból épül, de ez nem jelenti, hogy az írásműben is együtt, egymás után szerepelnek (ami rendkívül megnehezíti ismétlések nélküli leírásukat):

A *rövid*, főleg természettudományos primer vizsgálatokról (kísérletekről) beszámoló publikációkban az 1/ problémafelvetés,

2/ irodalmi áttekintés,

3/ anyag és módszer,

4/ vizsgálati eredmények (értékelt adatok) után

5./ megvitatás,

6./ következtetés, és kívánság szerint az

7./ összefoglalás, és végül – ha érdemes-

8/ a tételek megfogalmazása.

A *hosszabb* írásművekben (könyvek, disszertációk), amelyek jelentős részben szekunder irodalomkutatáson is alapulnak, ez nem ilyen egyszerű. A szekunderkutatásban a vizsgálat, annak eredménye és az irodalmi áttekintés keveredik. Ezért a megvitatás és a következtetések levonása fejezetenként – vagy azon belül ismerteti (kutatási) egységek szerint tagolva – történik. Az összefoglalás viszont önálló rész lesz, esetleg ebbe beleépítve az új tételeket, amelyek külön felsorolása csak a „vizsgadolgozatokban” szükséges (új tudományos eredmények címen).

4. A tartalmi összefoglalók

4.1 Összefoglalások, tézisek

Az összefoglalásszerűen leírt végső következtetések, a tételekben (tézisekben) rögzített új ismeret képezi a kutatás célját, lényegét, ezek határozzák meg értékét.

A tézisek megfogalmazásakor legyünk körültekintők: csak olyan állítást fogalmazzunk meg, amelyet bizonyítani is tudunk. A bizonyítás történhet tényekkel, statisztikai adatokkal (empirikus evidenciák), de történhet mások vagy saját magunk által elvégzett logikai bizonyítással is.

A végkövetkeztetések *összefoglalása* nem feltétlenül minden disszertációnak képezi önálló fejezetét. Tulajdonképpen már a megvitatás részben is leírhatók volnának a megállapítások. És ütközhet ezek leírása a disszertáció többféle összefoglalásával is.

Az új eredmények és tudományos megállapítások felsorolása és közzététele tömör (tételszerű) megfogalmazásban, azonban minden disszertáció nélkülözhetetlen része, magva.

4.2 Ismertetések: az abstract (rezümé), az idegen nyelvű összefoglalók, a szinopszis

Rövid ismertető összefoglalás állt egykor a művek végén, újabban az elején, legújabbban itt is ott is: de eltérő céllal és formában, az elnevezésekben zavart keltve.

A többnyire a mű elején álló összefoglalás az „abstract”, rezümé, kivonatos ismertetés, ami hasonló azokhoz, amilyenek a referáló folyóiratokban is megjelennek. Ilyen lehet az írásmű rövid, idegen nyelvű ismertetése is.

Az összefoglalás egy oldalnál többet nem foglalhat el és természettudományos munkáknál a módszertant, a fontos eredményeket és a következtetéseket tartalmazza. Megengedett a sűrűbb írásmód, tehát 2 soros anyagoknál a 1,5 soros. Ezt általában célszerű a mű elején elhelyezni, bár utoljára készül el.

A tudományos közlemény összefoglalása (abstract, summary, stb.) újabban a kinyomtatott cikk elején foglal helyet, de utolsónak íródik. Ez személytelen és nagymértékben sűrített szöveg. Nagy jelentősége, hogy a referáló folyóiratok és számítógépes irodalmazás alapvető eszközévé válik, ugyanis ezt tudják átvenni az adatbázisok. Az olvasó általában ennek alapján döntheti el, hogy érdekes-e számára a cikk vagy sem. A folyóiratok legnagyobb része 150 szónál összefoglalásokat nem enged meg. A cikk kinyomtatott változatában az összefoglalások után gyakran 3-10 kulcsszó is található. Lehetőleg nem a címben szereplő „címszavakat”, hanem a thesaurusokban, számítógépes irodalomfigyelésben szereplő kulcsszavakat kell erre felhasználni.

Az értekezésről, diplomadolgozatokról utólag célszerű egy-két oldalas összefoglalót, szinopszist, rezümét készíteni. Ezek bizonyos fokig közel állnak az irodalmi ismertetéshez, a folyóirat-publikációk előtt álló összefoglalókhöz, az „absztrakthoz”.

A szinopszis ne legyen egy-két oldalnál hosszabb, és tartalmazza a szerző nevét, működési helyét, a dolgozat címét majd szövegszerűen a témaválasztás indoklását, fontosságát, a szakirodalmi feldolgozottságát, a kutatási módszereket röviden, tételszerűen a kutatási eredményeket, végül a dátumot és aláírást.

A mű célját és módszerét, leíró „összefoglalás”, ami gyakran „bevezetés” néven is szerepel a szakirodalomban, és általában ugyancsak elől helyezkedik el, és közeli rokona az előbb említett szinopszishoz, és a mű tervezett koncepciójának, a következtetések, tézisesek összefoglalása.

4.3 Az előszó

Az előszó is a műről szól az olvasóhoz. Írhatja a szerző, a kiadó, a szerkesztő, vagy valamely tekintélyes személy (ajánló).

Ha a szerző írja: ezzel fejezi be a munkáját, ebben hívja fel a figyelmet a legfontosabb mondanivalójára és indokolja meg azokat a hiányosságokat, amelyek magyarázatokra szorulnak. Az előszó lehet a köszönetnyilvánítás jele is.

Előfordulhat az is, hogy előszó néven a mű koncepcióját ismertetik. Ilyenkor ezzel kezdi a munkáját a kutató „bevezetés” ismertetésénél leírtak szerint.

Az előszó rövid legyen és ne foglalkozzék az eredményekkel, a témával. Általában inkább a köszönetnyilvánítás eszköze intézmények, személyek felé. Az ilyen előszót alá lehet írni névvel, dátummal, vagy csak úgy, hogy „a szerző.” Kiadott műveknél az előszót írhatja más, de disszertációk esetében nem.

5. A kiegészítő szerkezeti elemek

5.1 A tartalomjegyzék

A tartalomjegyzék rendkívül fontos, nemcsak mint végeredmény, de a megírásának is az eszköze. Tulajdonképpen a vázlat-készítésnél már ezt dolgozzuk ki és módosítjuk ezután. Ezért eddig kétszer érintettük: mint sillabuszt, és mint tartalmi tervet. Most a formai megoldással foglalkozunk.

Akik fejlett szövegszerkesztővel rendelkeznek, azok van, amikor nem is készítik el előre, hanem a szövegszerkesztő állítja össze a tartalomjegyzéket. Ez azonban azért nem helyes, mert a tartalomjegyzéknek már tervezet formájában létre kell jönni azért, hogy az egész írás során iránytű lehessen.

Nagyon lényeges a cím-rangoknak a megállapítása, amit általában decimális számozással oldanak meg. Ez az elnevezés azért nem pontos, mert megengedett a tízes számnak a túllépése is, ha sz szükséges. A négy tagnál hosszabb számozás nem kívánatos. Ha mégis szükséges, akkor ezt nagy betűkkel vagy jelekkel lehet pótolni, mint: kövér pontokkal, kockákkal stb. A nagyobb részeket el lehet választani római számokkal is. A következő nagyobb egységeket fejezetnek, a kisebbeket szakasznak szokták nevezni.

A fejezeteket célszerű vagy decimális számokkal jelezni, és pedig végigszámozva, tehát hogyha több rész van, akkor a II. részben folytatódik az I. rész sorszámozása. A tartalomjegyzék jó áttekintése érdekében a decimális szám után két betűhelyet kell kihagyni a címig. A sorszámozás alakításánál a 0 önálló szám lehet, tehát nem feltétlenül 1-sel kell kezdeni az első fejezetet, bár mi ezt szoktuk meg. A decimális szám tagjai között áll pont, a végén azonban nem lehet.

Sajnos a fejezetek elején egész cím halmazok jönnek létre, mert három rangú cím is követheti egymást. Az a követelmény, hogy egy új alcím indítása feltétlenül megkívánja, hogy legyen egy második is. Követelmény az is, hogy szöveg nem lehet beszámolás nélküli területen. Van azonban olyan gyakorlat, hogy egy nagyobb cím után jön egy rövidebb szöveg és az első alcím csak az alatt helyezkedik el. Az ilyen részek legyenek azonban lehetőleg más betűtípussal nyomva.

Az ábrajegyzék egy önálló felsoroló jegyzék, ami inkább az index funkcióját tölti be: a visszakeresés lehetőségét teremtve meg. Értekezések és egyes kézikönyvek adják meg külön jegyzékben a közölt ábrák, sőt egyes esetekben a szövegek közti (elemző, bemutató) táblázatok oldalszámát is. Az utóbbi kétségtelenül megkönnyíti a bíráló munkáját, amikor összehasonlításokat kíván tenni. (Az értekezések védeke védeke alkalmaival pedig ezek egy része szolgál vetítési anyagként fólia, dia, számítógéppel vetített táblázat vagy ábra formájában. Célszerű a vetítési anyaggal a védeke helyén rendelkezésre álló technikai berendezéshez igazodni.)

5.2 Az irodalmi jegyzék

A tudományos munkák legfontosabb kiegészítő része a szakirodalom (a forrásmunkák) felsorolása. Ez történhet fejezetenként, ill. a mű végén. Társadalomtudományokban szokásos az idézett művek címét csak lábjegyzetben megadni.

A dolgozat műfajától függően más a bibliográfia. A felhasznált irodalom a valóban utalt, *hivatkozott munkákat* tartalmazza, míg a bibliográfia a témakör teljes releváns szakirodalmát ismerteti.

5.3 Egyéb kiegészítő részek

Köszönetnyilvánítás jár azoknak, akik nem társszerzők, de közreműködtek a mű létrehozásában. A támogatók (szponzorok, OTKA stb.) felsorolása is elvben ide tartozik.

Az értekezések végén egyes országokban, vagy intézményeknél illik megadni a készítő rövid *életrajzát* is. Olyasmit, mint a védéseken fel szoktak olvasni.

A *tárgy és névmutató*, valamint a *glosszárium* is kiegészítő szerkezeti elemek.